

Zdeněk Hrabica a Karel Hauser – nové akvizice v Archivu Národního muzea¹

DAVID MAJTENYI

ABSTRACT: Zdeněk Hrabica and Karel Hauser – new acquisitions in the Archives of the National Museum

Two new acquisitions of the National Museum Archives - the written estate of the distinguished journalist and writer Zdeněk Hrabica (1936–2022) and the scientific worker and concentration camp prisoner Karel Hauser (1918–2002). Zdeněk Hrabica was devoted to journalism and writing from his youth. He was also politically active, serving as the first secretary of the Czechoslovak Youth Union from 1966 to 1969. During the years of normalisation, he held the post of editor-in-chief of the magazine *Svět v obrazech* (World in Pictures) and began writing non-fiction books. His main publications include biographies of generals Karel Klapálek and Ludvík Svoboda, as well as the series *Lidé z Reportáže* (People from Reportage), which traces the fate of people from the circle of the executed communist journalist Julius Fucík. After November 1989, he continued his editorial work and writing. Along with historical topics, he also worked in the field of gastronomy and sommelier. Karel Hauser, a pre-war student of Brno technical colleges, joined the communist resistance during the occupation, was arrested and after his conviction imprisoned in Wrocław, then in the Auschwitz concentration camp. In January 1945, he was transported by death transport to Buchenwald concentration camp, where he lived to see the end of the war. In the 1950s he became a distinguished scientist in the field of food chemistry and animal feed. He was the recipient of numerous awards for his participation in the resistance as well as for his scientific work. The present study includes detailed biographies of the two main protagonists, the process of acquiring their estates and then the creation of their personal trusts, together with an aspect of their content and scope.

KEY WORDS: Archive of the National Museum – Personal Fund – Collection of the Museum of the Workers' Movement – Zdeněk Hrabica – Karel Hauser

CONTACTS: PhDr. David Majtenyi, Archiv Národního muzea, Národní muzeum, Na Zátorách 6, 170 00 Praha 7, e-mail: david.majtenyi@nm.cz

Úvod

Když byla v letech 2014–2017 přebírána Národním muzeem Sběrka Muzea dělnického hnutí (SMDH) jednalo se o zcela výjimečnou událost.² Ta byla způsobena především dvěma fakty. Tím prvním byl opravdu mimořádný rozsah sbírky. Druhým faktem pak byla její unikátnost a s ní přímo spojený předpoklad velikého potenciálu k vytěžení do budoucna. Potvrzením správnosti této ambice bylo následně úspěšné získání grantu Ministerstva kultury ČR NAKI na její zpracovávání a zpřístupnění (Muzeum dělnického hnutí v 21. století.

1 Tato studie vznikla za finanční podpory Ministerstva kultury v rámci institucionálního financování dlouhodobého rozvoje výzkumné organizace Národní muzeum DKRVO 2024–2028/16.II.a 00023272.

2 K přebírání SMDH nejnověji například David MAJTENYI, Archivní fondy bývalého Muzea dělnického hnutí aneb Co je součástí dědictví tzv. politicky angažovaných muzeí a co nám může nabídnout i po třiceti letech, *Sborník archivních prací* 74, 2024, č. 1, s. 197–216.

Prezentace práce s muzejní sbírkou doby státního socialismu a způsoby užití jejího materiálu k potřebám odborné a široké veřejnosti – 2018–2022), který byl doprovázen celou řadou doprovodných projektů a dílčích výstupů.³ Dalším, tentokrát nepřímým důsledkem průběžného zpřístupňování SMDH bylo, že se na její kurátory v rámci NM začaly obracet různé instituce s poměrně širokým spektrem nabídek mezioborové spolupráce. Stejně tak činilo i mnoho jednotlivců, kteří hodlali při jejím postupném otevírání veřejnosti využít především její badatelské kapacity. Tento aspekt sice převažoval, ale souběžně s ním byli kurátoři sbírky kontaktováni osobami, které nabízely různé písemnosti anebo i drobné předměty, často z rodinných archivů, dědictví či sbírek. Ostatně sama myšlenka, že by se SMDH mohla takto z ideového hlediska dále rozšiřovat, nebyla originální a ani nová. Dělo se tak formou celé řady postupně získávaných přírůstků i v předcházejících letech a desetiletích ještě během doby, kdy byla součástí předchozího původce sbírky, tedy MDH o. p. s.

A právě tato posledně jmenovaná hlediska stála i u počátků získávání písemných fondů a sbírek (anebo přesněji řečeno jejich částí, jak bude ještě upřesněno dále) proslulého novináře, publicisty, spisovatele a všestranně zaměřeného člověka Zdeňka Hrabici (1936–2022) a rovněž tak i vězně koncentračního tábora a vědeckého pracovníka v oboru potravinářské chemie a krmivářství Karla Hausera (1918–2002).

Cesty k oběma jmenovaným přírůstkům ANM nebyly shodné a zprvu ani úplně přímočaré. Se Zdeňkem Hrabicí se autor těchto řádek osobně seznámil před několika lety, když pracoval na biografii Jaroslava Klecana (1914–1943). Ten bude mnohým známý spíše jako Mírek, hlavní negativní postava a „zrádce“ z Reportáže, psané na oprátce Julia Fučíka.⁴ Zdeněk Hrabica autorovi tehdy nabídl možnost studovat materiály z jeho bohatého osobního archivu. Během té doby a množství setkání a společných rozhovorů (Zdeněk Hrabica byl mimo jiné také vynikající vypravěč), se mezi nimi vytvořil blízký a přátelský vztah. Plánovali, že společně znovu a na základě nových, aktuálně získaných archivních materiálů zpracují osudy „Lidí z Reportáže“, kterým se Zdeněk Hrabica intenzivně věnoval na přelomu sedmdesátých a osmdesátých let minulého století. Bohužel nemilosrdný osud v tomto případě rozhodl, tak jak tomu bývá často, jinak. Zdeněk Hrabica nás 28. listopadu 2022 ve věku 86 let náhle a nečekaně opustil. Ještě za Zdeňkova života se autor spolu s ním i s jeho velice laskavou a milou ženou Boženou Hrabicovou domluvili, že až někdy v budoucnu nastane ta situace, jeho písemná pozůstalost se dostane do Archivu Národního muzea. Nikdo z tehdy přítomných nemohl tušit, že k tomu dojde již tak záhy. V případě druhého ze jmenovaných, Karla Hausera byla cesta o poznání kratší a jednodušší zároveň, když byl

3 Zmínit můžeme například konání dvou výstav. První *Reportáž Julia Fučíka*, se konala od srpna do října 2020 v Národním památníku na Vítkově (více viz Libor JŮN – Markéta KABŮRKOVÁ – David MAJTENYI (eds.), *Reportáž Julia Fučíka*, Praha 2020 a popřípadě <https://www.nm.cz/historicke-muzeum/reportaz-julia-fucika>), druhá po názvem *Zneužitá muzea* probíhala od listopadu 2022 do dubna 2023 v nové budově Národního muzea (více viz Tomáš KAVKA – Pavlína VOGELOVÁ – Jolana TOTHOVÁ (eds.), *Sbírky & politika*, Praha 2022 a také rovněž <https://www.nm.cz/historicke-muzeum/zneuzyta-muzea>). Autor konečně dále odkazuje i na přehledně zpracované webové stránky <https://www.mdh21.cz/>, kde se případní zájemci dozvědí bližší informace k celému projektu včetně dalších podrobností ke všem jeho uskutečněným výstupům.

4 David MAJTENYI, „Mírek“ z Reportáže, psané na oprátce – Jaroslav Klecan (1914–1943), *Časopis Národního muzea. Řada historická* 188, 2019, č. 1–2, s. 3–58; Marek TOMAN – David MAJTENYI, *Hrdina, zrádce, spisovatel? Jaroslav Klecan z Reportáže, psané na oprátce*, Praha 2021. Vzhledem k atraktivnosti tématu a zájmu ze strany španělského nakladatelství se v současné době (2024) chystá španělská mutace knihy určená primárně pro tamní trh.

Obrázek 1 – Zdeněk Hrabica (ANM, f. Zdeněk Hrabica, b. č.)

autor těchto řádek z pozice kurátora SMDH osobně kontaktován jeho vnukem Jakubem Hauserem, pracovníkem oddělení uměleckých sbírek Památníku národního písemnictví.

V případě obou písemných pozůstalostí poté vše pokračovalo dále standardní „archivní“ cestou. Po administrativní linii byly nejprve vyhotoveny nabídkové listy, následně na jejich základě podepsány darovací smlouvy mezi správcí písemností a přebírající institucí, tedy v tomto případě Národním muzeem. V obou případech bylo na základě povahy a rozsahu získaných materiálů rozhodnuto, jak bude ještě uvedeno podrobněji dále, že dojde k vytvoření tzv. osobních fondů. Tyto nově vzniklé fondy byly souběžně dle archivní legislativy zapsány do systému základní archivní evidence Národního archivního dědictví (NAD).

Účelem této studie je přiblížit tyto nově získané akvizice potenciálním zájemcům a zároveň je seznámit s možnostmi jejich studia. Ještě, než se ale společně blíže podíváme, co je ve skutečnosti obsahem obou fondů, je potřeba alespoň v hlavních obrysech zmínit i životopisné črty obou protagonistů a u Zdeňka Hrabici ve stručnosti i jeho bohatou publikační činnost.

Zdeněk Hrabica (NAD 997)

Zdeněk Hrabica se narodil 25. října 1936 v tehdy převážně německojazyčné Jihlavě Jakubu Hrabicovi a Vlastě roz. Vepříkové. Dětství (měl ještě starší sestru Milenu) strávili v Jihlavě a ve Znojmě. Po absolvování základní školní docházky se nejprve na pražských Vysočanech vyučil soustružníkem pro tehdejší podnik ČKD Stalingrad. Sám k tomu později s dávkou sobě vlastního humoru napsal ve svých memoárech, které pojmenoval *Tváře bez retuše*: „*Stal jsem se dělníkem. Byla to moje nejvyšší vysoká škola*“ a o kus dál k tomu ještě doplnil: „*A řekněte, kdo byl tenkrát, za mých časů, víc než dělník a víc, než jsem byl tehdy já. Bylo mi*

Obrázek 2 – Zdeněk Hrabica v době působení v ČSM (ANM)

přece osmnáct, když jsem dostal výuční list. A život jsem měl právě u nohou!“ Psaní a glosování miloval od dětství, kdy se začal věnovat dopisování zprvu do dětských, později i do mládežnických tiskovin. Začal se také aktivně angažovat v Československém svazu mládeže (ČSM) do kterého vstoupil 22. září 1952, členem KSČ se stal poté 26. dubna 1955.⁵

Následovala v letech 1955–1957 povinná dvouletá prezenční vojenská služba. Tu Zdeněk Hrabica nastoupil 24. dubna 1955 u Strážního praporu MNO, ale již záhy 28. prosince téhož roku byl odeslán do poddůstojnické školy 11. Střeleckého pluku „Ná-

rodního hrdiny Jana Švermy“. Školu úspěšně absolvoval se závěrečným hodnocením dobrý a 7. října 1956 byl povýšen na svobodníka a zařazen do funkce velitele 1. děla protitankové čety roty těžkých zbraní 2. střeleckého praporu Strážního pluku MNO. Dne 1. března 1957 byl Zdeněk Hrabica povýšen na desátníka, 10. září pak na četaře a 6. října byl vyznamenán odznakem „Vzorný dělostřelec“. Kladně byl hodnocen i ze strany svých nadřízených, je veselé povahy, kolektivní, svědomitý, teoretické znalosti dobré, má schopnosti stát se dobrým velitelem, můžeme se mimo jiné dočíst v jeho hodnocení ze 7. října 1956.⁶

Po návratu z vojenské služby přesídlil Zdeněk Hrabica do Moravských Budějovic, kde začal řídit tamní okresní organizaci ČSM. Postupně si začal doplňovat vzdělání, nejprve navštěvoval gymnázium v Nerudově ulici na Praze 1 a poté v Přípotoční ulici na Praze 10. V letech 1959–1960 absolvoval roční studijní kurz na Vysoké škole VLKSM v Moskvě. Později vystudoval Vysokou školu politickou v Praze a složil vyrovnávací zkoušky ze studia filozofie na FF UK, a konečně vykonal i aspiranturu na téma „Kontinuita a diskontinuita ve společenském vývoji“. Studoval také na Akademii společenských věd SSSR v Moskvě. V citované knize své vzdělávání sám glosoval: „*Naučil jsem se pracovat s literaturou. Na mé vzdělání se mne nikdy nikdo v životě neptal, každého zajímalo, co umím a jaké jsou moje schopnosti. Ale to většinou posuzoval někdo jiný, málokdy já sám.*“

5 Zdeněk HRABICA, *Tváře bez retuše*, Litvínov 2014.

6 Vojenský archiv – Centrálna registratura Trnava, Evidenční záznamy o vojenské prezenční službě Zdeňka Hrabici.

Obrázek 3 – Zdeněk Hrabica jako šéfredaktor Světa v obrazech zachycen s milovaným fotoaparátom (ANM)

Jak bylo řečeno v předchozí části, začal se na plný úvazek angažovat v aparátu ČSM. Nejprve v Moravských Budějovicích, později v Jihlavě a Praze. Vrcholem jeho politického působení byla funkce tajemníka ÚV ČSM, kterou zastával ve společensky důležitých a z hlediska reformního procesu aktivních letech 1966–1969. Okupace Československa vojsky Varšavské smlouvy v srpnu 1968 mu do budoucna vystavila pro další politickou činnost stopku. Jako člověka, který aktivně a z ryzího přesvědčení podporoval obrodný proces, ho režim označil za osobu nápomocnou silám pravicového oportunistu. Ačkoliv byl stranicky potrestán a ze své vedoucí funkce odvolán, tak následná normalizace pro něj neměla tak fatální následky jako pro řady jiných.⁷

Po svém nuceném odchodu z ČSM začal pracovat jako redaktor a naplno se věnoval své největší vášni, tedy publicistice a psaní. Tomu pak už zůstal věrný až do konce. Nejprve působil v deníku Mladá fronta a poté v letech 1983–1990 jako šéfredaktor Světa v obrazech. Jeho píle a pracovní úsilí byly pro běžného člověka těžko představitelné. Jen díky němu spatřila světlo světa více jak dvacítko knih, jichž byl autorem anebo někdy spoluautorem (výběr z jeho tvorby pak bude uveden na konci této životopisné části). Hrabicovy novinářské příspěvky a fotoreportáže v domácím i zahraničním tisku pak nelze spočítat ani přibližně.

Zde by si autor dovilil i malou osobní vsuvku na první setkání s Hrabicovou tvorbou. Dodnes si pamatuje, jakým svěžím dojmem na něj v osmdesátých letech zapůsobil titul Muž, který velel mužům. Ten napsal spolu se svým synem Pavlem Hrabicou a byly zde na svou dobu velice odvážně a působivě zároveň zpracovány životní osudy jednoho z hrdinů západního i východního odboje generála Karla Klapálka (1893–1984).⁸

⁷ Zdeněk HRABICA, *Tváře bez retuše*, Litvínov 2014.

⁸ Pavel a Zdeněk HRABICOVI, *Muž, který velel mužům*, Praha 1988.

Přitahovaly ho silné osobnosti, a proto právě generál Klapálek a spolu s ním i generál Ludvík Svoboda (1895–1979) – monografie obou zpracovával – se tak silně promítly do jeho tvorby. Dalo by se bez nadsázky říci, že literatura faktu obecně se stala jeho osudem. Jako pravděpodobně nejrozsáhlejší, a i časově nejnáročnější, se potom na tomto poli jeví cyklus Lidé z Reportáže.⁹ Ten byl již zmíněn v úvodu, a ještě se k němu vrátíme v další části. Na něm pracoval od poloviny sedmdesátých let více než deset let spolu se sovětským žurnalistou a spisovatelem Viktorem Andrijanovem (1936–2009). Kniha při svém uvedení na trh vzbudila veliký zájem a ohlas, a to i za hranicemi. Pokračování nastalo o přibližně o deset let později na konci osmdesátých let, kdy se dočkala i filmového zpracování v tehdejší československé televizi (režie Jiří Adamec).

Na psaní Zdeněk Hrabica nezanevřel a nezatrpkal, tak jako mnozí jiní, ani po změně poměrů v listopadu 1989. Svoje osobní zážitky i zkušenosti, jak se krátce po revoluci měnily charaktery lidí v jeho okolí popsal opět mistrovsky ve své vzpomínkové knize. Sám po roce 1990 působil kupříkladu krátce ve vydavatelství a nakladatelství Novinář, a poté v časopisu Moderní kancelář. Spolu s literaturou faktu našel nově zálibení i v oblasti gastronomie a sommeliérství. Napsal na toto téma několik knih a zároveň působil na redaktorských postech u časopisů, které se zabíraly právě tímto. Nadále byl velmi aktivní, spolu se psaním také hodně cestoval a věnoval se též fotografování.¹⁰

Životopisná črta by nebyla úplná bez toho, abychom zmínili skutečnost, která byla pro Zdeňka Hrabicu pravděpodobně nejvíce charakteristická a která ho provázela po celý život. Měl to neskutečné štěstí a dar zároveň, že přitahoval pozornost zajímavých a významných lidí řady oborů. Fungovalo to oboustranně, vyhledávali se navzájem. To přímo souviselo nejen s jeho žurnalistickou profesí, ale především s jeho přátelskou a společenskou povahou. Těmto svým setkáním věnoval i dvě ze svých knih, které nazval Jak jsem je potkal a Jak jsem je poznal. Jistě by se nenalezlo v našich končinách mnoho takových, kteří měli za svůj život možnost setkat se a pohovořit například mimo jiných i s indickou ministerskou předsedkyní Indirou Gándhiovou (1917–1984), prvním kosmonautem Jurijem Alexejevičem Gagarinem (1934–1968), písničkářem Vladimírem Semjonovičem Vysocským (1938–1980), spisovatelem Valentinem Grigorjevičem Rasputinem (1937–2015), hudebním skladatelem Aramem Iljičem Chačaturjanem (1903–1978), prvním tajemníkem ÚV KSSS Nikitou Sergejevičem Chruščovem (1894–1971), prezidentem SSSR Michailem Sergejevičem Gorbačovem (1931–2022), ruským prezidentem Borisem Nikolajevičem Jelcinem (1931–2007), afghánským prezidentem Muhammadem Nadžibulláhem (1947–1996), básníkem Jevgenijem Alexandrovičem Jevtušenkem (1932–2017), ale třeba i s někdejší generálním tajemníkem KSSS Jurijem Vladimirovičem Andropovem (1914–1984) a dlouhou plejádou dalších.

A to zatím hovoříme pouze o zahraničních osobnostech. Na domácí scéně patřili mezi jeho přátele mnozí významní a známí jedinci napříč spektrem odborností a zaměření. Můžeme uvést některé, autor těchto řádek tak však činí bez nároku na klíč k jejich výběru. Tedy

9 Viktor ANDRIJANOV – Zdeněk HRABICA, *Lidé z Reportáže*, Praha 1981; v ruskojazyčném vydání o deset let později byla kniha spojena spolu s původní Reportáží, psanou na oprátce Julia Fučika v jeden kompaktní celek viz Юлиус ФУЧИК – Виктор АНДРИЯНОВ – Зденек ГРАБИЦА, *Репортаж с теплей на шее. Люди из репортажа*, Молодая гвардия, Москва 1991.

10 ANM, fond Zdeněk Hrabica.

Obrázek 4 – Zdeněk Hrabica s autorem v roce 2019 (foto David Majtenyi)

například básník Karel Sýs (1946–2024), sociolog Jan Keller, levičový filozof Ivan Sviták (1925–1994), spisovatelé Bohumil Hrabal (1914–1997) a Ladislav Mňačko (1919–1994), atlet Emil Zátopek (1922–2000), zpěvák Waldemar Matuška (1932–2009), onkolog Zdeněk Dienstbier (1926–2012), herci Rado-

slav Brzobohatý (1932–2012), Petr Štěpánek a Josef Somr (1934–2022), houslista Josef Suk ml. (1929–2011), fotograf Emil Fafek (1922–1997), malíř Jaroslav Šůra (1929–2011), vinař Vilém Kraus (1924–2013), kanoista Alfréd Jindra (1930–2006), sochař Ladislav Janouch a řada by byla ještě dlouhá.

Za svoji práci byl Zdeněk Hrabica během svého života několikrát oceněn doma i v zahraničí. Například za knihu Zapomenutý generál Karel Klapálek obdržel v roce 2006 Medaili Generálního štábu AČR a ve stejném roce i Cenu Unie českých spisovatelů. Poslední roky života trápily Zdeňka Hrabicu vážné zdravotní neduhy. Na klidu mu nepřidávala ani složitá a nepřehledná situace kolem nás a ve světě. Přesto všechno se snažil zůstat životním optimistou a měl ještě mnoho plánů do budoucna. Jeho náhlý odchod 28. listopadu 2022 tak všechny překvapil.

Výběr z publikační činnosti Zdeňka Hrabici v chronologickém řazení: Svědectví z Kapitoly (1979); Lidé z Reportáže (spolu s Viktorem Andrijanovem, 1981); Muž, který velel mužům (spolu s Pavlem Hrabicom, 1988); Nezvaná armáda, dvaadvacet let „dočasného“ pobytu (1991); Pivo na talíři (2000); Jak jsem je poznal: (co jiní nezažili): rozhovory, portréty, svědectví (2001); Jak jsem je potkal: (postavy i figurky): rozhovory, portréty, svědectví (2001); Jak vám chutná, Excellence? (spolu s Ladislavem Nodlem, 2001); Emil Zátopek a sport objektivem Emila Fafka a jiných (spolu s Emilem Fafkem a Marií Fafkovou, 2001); Králičí hody: recepty z bílého králičího masa pro všední i sváteční den (spolu s Jiřím Eichnerem, 2003); Kuba neznámá a objevovaná (spolu s Ladislavem Stránským, 2004); Josef Křístek – Šest let bez domova (spolu s Janou Horákovou a Václavem Kolesou, 2004); Zapomenutý generál Klapálek (spolu s Pavlem Hrabicom, 2006); Cívky nad turbinou. 150 let textilního průmyslu v Lukách nad Jihlavou (spolu s Vlastimilem Svěrákem, 2009); Vila pana Prezidenta (spolu s Pavlem Hrabicom, 2011); Pět válek Ludvíka Svobody (2013); Tváře bez retuše (2014); Člověk: fotoportréty (spolu s Zhiyi Cai, 2018); Pálivé Mexiko:

Indiánkou po moravsku (spolu s Mílou Mora 2021); Hrozen vína ze ZnoVína: průvodce vinařským Louvrem v Louckém klášteře ve Znojmě (2022).

Jednání o převzetí písemné pozůstalosti Zdeňka Hrabici mezi jeho dědici na jedné straně a institucí ANM na straně druhé probíhala v průběhu roku 2023 (ukončeno k 11. listopadu 2023). Cílem bylo od počátku zachovat vše v celistvosti a utvořit klasický osobní fond. Tato původní vize se ale bohužel zatím neuskutečnila, protože rodina Zdeňka Hrabici se mezitím rozhodla předat ANM pouze jednu část jeho pozůstalosti. Tento převzatý díl je však co do obsahové stránky do budoucna natolik badatelsky atraktivní, že navzdory selhání původního záměru bylo přesto rozhodnuto o vytvoření osobního fondu Zdeňka Hrabici („technický“ postup při přebírání písemné pozůstalosti a její přeměnu v osobní fond byl popsán v úvodní části textu). Otázka jeho potenciálního rozšíření o další části novinářovy pozůstalosti zůstala ale do budoucna nadále otevřená.

Jádrem písemné pozůstalosti, z které byl v ANM následně vytvořen osobní fond Zdeňka Hrabici (v systému archivní evidence jako NAD 997), jsou materiály, které on sám nasbíral k „fučíkovské“ tématice. Samotná osobnost Julia Fučíka (1903–1943), síla novinářova odkazu, otázky stran historie a pravosti Reportáže a pochopitelně i osob, které se pohybovaly kolem, Hrabicu stejně jako mnohé další nesmírně fascinovala.

Cyklus Lidé z Reportáže pak představoval finální vyvrcholení Hrabicova letitého úsilí na zpracování tohoto tématu. Jak bylo již v předchozí části textu několikrát uvedeno, byl to pravděpodobně nejrozsáhlejší a logicky tak i časově nejnáročnější projekt, kterému se za svého života věnoval. Rešeršní a přípravné práce trvaly více než deset let. Zdeněk Hrabica kontaktoval historiky, badatele, příbuzné, ale i veliké množství tehdy ještě žijících osob, které se pohybovaly v blízkosti a okolí Julia Fučíka. Psal neúnavně na všechny strany. Informace sbíral pochopitelně i skrze instituce a ač to v té době bylo dnešními očima těžko představitelné a o poznání složitější, tak také i napříč státy. Postupně si vytvořil svůj vlastní osobní „fučíkovský“ archiv. Ten si pak následně úzkostlivě střežil. Dlouhá léta se vědělo, že ho Zdeněk Hrabica má, málokdo však tušil, co přesně obsahuje. Nebylo ve skutečnosti mnoho vyvolených, kteří měli možnost do něj nahlédnout. Autorovi tohoto textu se to poprvé podařilo, jak napsal již v úvodu, když zpracovával biografickou studii Jaroslava Klecana a připravoval jako jeden z autorů výstavu ReporTvář. A právě tato část Hrabicovy písemné pozůstalosti, tedy tento konkrétní Hrabicův osobní archiv zaměřený k osobě Julia Fučíka, vytvořil nejrozsáhlejší část osobního fondu Zdeňka Hrabici v ANM.

Na tomto místě se na nově vzniklý fond můžeme podrobněji podívat a potenciálním zájemcům také zároveň představit co všechno je jeho obsahem a dále také jaké jsou jeho možnosti a badatelská využitelnost.

Celý fond je umístěn do sedmi kartonových krabic, řadí se tedy rozsahem mezi osobními fondy v ANM spíše k těm menším. Obsahově bychom ho mohli pro názornost a zjednodušení rozdělit do dvou částí. První jsou Hrabicovy opoznámkované rukopisy a scénáře (k filmové verzi) pro jednotlivé osoby, které zahrnul do svého autorského zpracování Lidí z Reportáže. Druhou částí jsou osobní složky k týmž osobám, kam Zdeněk Hrabica ukládal veškeré kopie archivních záznamů, svoje poznámky, fotografie, vzpomínky, výstřižky a popřípadě i korespondenci. Mezi tyto osoby patřily nejprve samozřejmě Julius Fučík (1903–1943) a jeho žena Gusta (1903–1987), dále pak Lída Plachá (1921–1993), Karel

Malec, Jan Černý (1912–1944), Miloš Krásný (1909–1942), Miloš Nedvěd (1908–1943), Anička Jirásková (1901–1942), Jan Krejčí, Josef Böhm (1900–1947), Josef Pešek, Jan Zika (1902–1942), manželé Jelínkovi, Vránovi a Václav a Josefa Baxovi, Josef Skořepa, Oldřich Štancl, Stanislav Brunclík (1910–1944) a další.

Úmyslně až na konci zmiňujeme složku patrně nejzajímavější a badatelsky pravděpodobně nejatraktivnější. Ta je věnovaná pankráckému dozorcí Adolfu Kolínskému (1905–1973), který měl sám lví podíl na tom, že se rukopis Reportáže, psané na oprátce pro budoucí generace zachoval. Ve skutečnosti je tato Kolínského složka z větší části vytvořená z jeho osobního archivu (Kolínského korespondence, žádosti, supliky atp.), který se v minulosti podařilo získat Zdeňku Hrabici od příbuzných bývalého vězeňského dozorce.

Součástí fondu jsou i publicistické výstupy, které se vztahují k Lidem z Reportáže, fotografické přílohy a také původní strojopisy jejich ruskojazyčného vydání. Pro ty, kdo se v budoucnu budou zabývat „fučíkovskou“ problematikou, bude tato část osobního fondu Zdeňka Hrabici mimořádně cenným studijním pramenem. A je zde navíc mimo ideového i institucionálního pojítka, protože fond Julia a Gusty Fučíkových je rovněž uložen v ANM.¹¹

Mimo tuto popisovanou stěžejní část fond obsahuje i dochovanou korespondenci (včetně bohaté fotopřílohy) s význačným ruským spisovatelem, novinářem a později též politikem Valentinem Grigorjevičem Rasputinem. S tímto literátem pojil Zdeňka Hrabicu dlouholetý a přátelský vztah. Dále je součástí fondu řada osobních písemností, množství fotografií a také další drobná varia (například zápisky ZH z cesty po SSSR v červnu 1977).

Úplným závěrem k přístupnosti fondu (pro lepší orientaci v něm byl při jeho vytvoření vyhotoven jeho kartonový soupis) můžeme dodat, že v současné době je v rámci ANM veden v režimu jako tzv. nezpracovaný fond. O jeho zpřístupnění je však možno v souladu s právní úpravou požádat vedoucí pracoviště.

Karel Hauser (NAD 996)

Ing. Karel Hauser, CSc., bývalý vězeň koncentračních táborů a po druhé světové válce odborník v oblasti potravinářské chemie a krmivářství, se narodil 19. září 1918 v židovské rodině Maxmiliánu a Markétě Hauserovým v jihomoravské Miroslavi (něm. Mißlitz), která správně spadala pod tehdejší politický okres Moravský Krumlov. Po obecné škole v Miroslavi (1924–1928) a osmiletém gymnaziálním studiu úspěšně složil v červnu 1936 maturitní zkoušku na Německém Masarykově státním gymnáziu v Brně (Deutsche Masaryk-Staatsgymnasium in Brünn). Následně studoval na Německé vysoké škole technické v Brně (Deutsche technische Hochschule in Brünn) a poté od roku 1938 na České vysoké škole technické v Brně obor chemické inženýrství.

Jako levicově orientovaný člověk se stal Karal Hauser již při zápisu na vysokou školu 1. září 1936 členem KSČ. Předtím ještě jako středoškolák byl také členem Komunistického svazu mládeže, tedy tzv. Komsomolu. V témže roce 1936 měl navštívit Sovětský svaz. Bydlel v té době v tehdejší brněnské Siroťci (dnes Grohově) ulici č. p. 20. Jako student

¹¹ Blíže k osobnímu fondu Julia a Gusty Fučíkových např. viz David MAJTENYI, *Od pozůstalosti k archivnímu fondu*; in: Tomáš KAVKA – Pavlína VOGELOVÁ – Jolana TOTHOVÁ (eds.), *Sbírký & politika*, Praha 2022, s. 129–137; <https://vademecum.nm.cz/nm/permalink?xid=e37e2ca7b85365fc8f17ae2288b3c7da>.

Obrázek 5 – Karel Hauser na poválečném snímku z roku 1947 (osobní archiv Jakuba Hausera)

byl aktivní v brněnské fakultní Komunistické studentské frakci, později jako její vedoucí.¹² Po zákazu KSČ vládou Rudolfa Berana (1887–1954) se zapojil do ilegální činnosti, zároveň po zavření českých vysokých škol pracoval jako pomocný dělník na stavbě dráhy u Tišnova a v zemědělství na statku v Sudicích u Boskovic. Zatčen byl bezpečnostními orgány 31. ledna 1941 v Brně. Mezi 31. lednem 1941 a 7. lednem 1942 byl zadržován ve vyšetřovací vazbě brněnského gestapa v Kounicových kolejích. Poté byl do 1. května téhož roku vězněn na Mírově a pak od 2. do 26. května 1942 ve věznici ve Vratislavi (Breslau) V tamním neblaze proslulém kárném zařízení, v průběhu války zde byla popravena téměř tisícovka československých odbojářů, byl senátem lidového soudu společně s taktéž bývalými vysokoškolskými studenty Josefem Stolařem¹³ a Václavem Sovou¹⁴ odsouzen na deset let vězení za přípravu velezraždy. Byl eskortován do káznice Untermassfeld poblíž Meiningenu v Durynsku.

Odtud byl Karel Hauser v dubnu 1943 z rasových důvodů deportován do koncentračního tábora v Osvětimi I (Auschwitz I). Jako vězeň číslo 112268 (které měl vytetované na levé ruce) pracoval nejprve jako stolař v závodě D. A. W. (Deutschen Ausrüstungswerke GmbH). Posléze pak byl nucen pracovat od 15. března 1944 do 18. ledna 1945 v nelidských podmínkách továrny I. G. Farbenindustrie (zabývajících se produkcí syntetického kaučuku) v oddělení skladiště chemikálií a chemického skla. Tento podnik využívající otrocké práce vězňů působil v rámci tábora Osvětim III (Monowitz-Buna). Den před osvobozením tábora rudou armádou byl Karel Hauser 26. ledna 1945 umístěn do transportu smrti a spolu s dalšími spoluvězni se dostali do koncentračního tábora Buchenwald. Zde se dožil osvo-

12 Komunistická studentská frakce (zkráceně Kostufra), byla ustavena v Praze 15. února 1922. Měla za úkol sdružovat vysokoškolské studenty – členy KSČ nebo Komunistického svazu mládeže Československa a jejím cílem bylo šířit komunistické myšlenky ve vysokoškolském prostředí. Na počátku 30. let působil na vysokých školách přibližně třicet jejích skupin, v Praze měla asi 160 členů. Tiskovým orgánem Kostufry byl v letech 1925–1929 časopis *Avantgarda*, poté její členové publikovali v řadě jiných studentských časopisů (*Blok*, *Nástup*, *Šíp*, *Mladá kultura*). Podobně jako KSČ a jiné její odnože byla Kostufra rozpuštěna na podzim roku 1938.

13 Pozdější profesor PhDr. Josef Stolař, CSc. (* 26. 11. 1919, Brno-Husovice – † 26. 2. 2002, Brno) byl v mládí významným skautským pracovníkem, později se věnoval sociologii a stal se význačným sociologem, v šedesátých letech byl předsedou Československé sociologické společnosti a později i čestným předsedou Masarykovy české sociologické společnosti.

14 Václav Sova (* 24. 8. 1918, Mokrá Hora – † ?) po válce působil v rámci stranického aparátu KSČ. V roce 1948 se stal za brněnský volební kraj poslancem Národního shromáždění (na poslanecký post rezignoval v roce 1953). Jako zemědělský tajemník ústředního sekretariátu KSČ v Praze se podílel na průběhu kolektivizace v Československu, v letech 1949–1952 byl rovněž členem ÚV KSČ.

Obrázek 6 – Karel Hauser, rok 1971 (osobní archiv Jakuba Hausera)

bození tábora americkou armádou 11. dubna 1945.¹⁵

Během druhé světové války zahynuli v nacistických koncentračních táborech jako oběť rasové persekuce nejen oba rodiče Karla Hausera, ale i jeho bratr a dvě sestry se svými rodinami. On se po osvobození vrátil zpět do Miroslavi, kde byl v červnu 1945 jmenován národním správcem firmy Stix & Kainz, což byla před válkou továrna na éterické oleje, trestí, výrobu ovocných šťáv a pálení ovoce jeho dědy Josefa Hausera (*Josef Hauser Fabrik äther. Öle und Essenzen Fruchtsaftpresserei*).¹⁶ V prosinci 1945 složil po přerušeném studiu kvůli uzavření českých vysokých

škol v roce 1939 druhou státní zkoušku a mohl používat titul inženýra.

Zde můžeme doplnit informaci, že jelikož Karel Hauser neabsolvoval před vypuknutím druhé světové války povinnou vojenskou prezenční službu, tak ta ho čekala až v poválečné československé armádě. Byl tedy nejprve 27. srpna 1945 vojenskými úřady odveden. Následně od 1. října 1946 absolvoval vojenskou službu, která v podobných případech jako ten jeho, představovala pouze zkrácený pětiměsíční vojenský výcvik. Vykonával ho u Pěšího pluku 24, který náležel do podřízenosti 6. (pěší) divize a byl dislokován ve Znojmě. Vzhledem k jeho dosaženému vzdělání mu byl přiznán charakter aspiranta. Dne 24. února 1947 složil závěrečnou zkoušku ve Škole pro důstojníky pěchoty v záloze 6. divize v Brně s hodnocením dobrý jako 430 ze 775 absolvujících (a v době praktického výcviku jako velmi dobrý). Nadřízení z pěchotní školy ho hodnotili jako uzavřeného, klidného, málomluvného, hloubavého, sebevědomého a spolehlivého, během výcviku pak navíc i jako chápavého a iniciativního, i když méně energického. Dle hodnotícího vysvědčení z důstojnické školy byl Karel Hauser cvičen pro budoucí velitelskou funkci v kulometné četě. Před odchodem do civilu v březnu 1947 měl hodnost desátníka aspiranta.¹⁷

Po návratu z vojenské služby se vrátil zpět do firmy Stix & Kainz, a poté, co se národním správcem podniku staly v březnu 1948 Rájecké závody lihovarské, zůstal Karel Hauser

15 VÚA-VHA, Sbírká „255“, Karel Hauser – č. j. 7356/67; NA, fond Svaz protifašistických bojovníků – ústřední výbor, Praha, k. č. 155 – Karel Hauser; NA, fond Policejní ředitelství II – evidence obyvatelstva – Karel Hauser; NA, fond Okupační vězeňské spisy – AMV 101, k. č. 254, sig. 101-628/3/170.

16 Vyhláška ministrině výživy č. 2161/1948 ú. i. I.

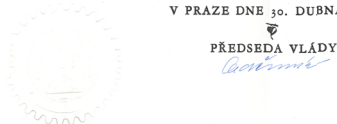
17 VHÚ-VHA Bratislava, kmenové listy Karla Hausera, záznamy o vykonané službě a hodnocení z pěchotní školy pro důstojníky pěchoty v záloze v Brně.

PRESIDENT ČESKOSLOVENSKÉ SOCIALISTICKÉ REPUBLIKY
UDĚLUJE

DOC. DR. ZDEŇKU FENCLOVI, DRSC., ING. VLADIMÍRU MUNKOVI, CSc.
DR. MILANU DOSTÁLKOVI, CSc.
PRACOVNÍKŮM MIKROBIOLOGICKÉHO ÚSTAVU ČSAV V PRAZE
PROF. ING. JIŘÍMU MOSTECKÉMU, CSc., ING. KARLU PECKOVI, CSc.
DOC. ING. VLADIMÍRU KRUMPHANZLOVI, CSc.
PRACOVNÍKŮM VYSOKÉ ŠKOLY CHEMICKOTECHNOLOGICKÉ V PRAZE
ING. KARLU HAUSEROVI, CSc.
PRACOVNÍKŮ VÝZKUMNÉHO ÚSTAVU KRMIVÁŘSKÉHO PRŮMYSLU A SLUŽEB V PEČKÁCH,
JAKO VEDOUČÍM KOMPLEXNÍ SKUPINY PRACOVNÍKŮ
ZA PŮVODNÍ TEORETICKÉ PRÁCE SPOJENÉ S VYŘEŠENÍM KRMNÉHO DROŽDÍ Z ROPY
A ZA VYPRACOVÁNÍ PODKLADŮ PRO PROJEKCI VÝROBNÍHO ZÁVODU

STÁTNÍ CENU KLEMENTA GOTTWALDA
S ČESTNÝM TITULEM

LAUREÁT STÁTNÍ CENY KLEMENTA GOTTWALDA
V PRAZE DNE 30. DUBNA 1968

Obrázek 7 – Státní cena Klementa Gottwalda, kterou Karel Hauser obdržel v roce 1968 (ANM)

nadále jejich zmocněncem. Od října 1948 do roku 1951 působil ve funkci náměstka podnikového ředitele národního podniku AROMA (Spojené továrny na výrobu trestí, éterických olejů a potravinářských barviv) v Brně. Posléze se i s rodinou přestěhoval do Prahy, kde mezi lety 1951 až 1958 působil na různých ministerských postech, např. od roku 1953 na Ministerstvu potravinářského průmyslu a výkupu zemědělských výrobků (ministr Jindřich Uher) jako hlavní inženýr hlavní správy lihovarů a škrobáren.

V roce 1958 se stal Karel Hauser vedoucím výzkumným pracovníkem Sdružení lihovarů a konzerváren v Horních Počernicích. Odtud v roce 1967 přestoupil do Výzkumného ústavu krmivářského průmyslu a služeb, do oddělení mikrobiálních výrob, který se nacházel v Pečkách v okrese Kolín. Zde působil nadále jako vědecký pracovník v oboru potravinářské chemie. Jako autor celé řady patentů obdržel 30. dubna 1968 Státní cenu Klementa Gottwalda (s čestným titulem laureát státní ceny Klementa Gottwalda). Toto vyznamenání, předávané pravidelně vždy 9. května, bylo v letech 1955–1990 udělováno pouze za výjimečný tvůrčí přínos na poli vědy, techniky anebo umění jak jednotlivcům, tak což je právě příklad Karla Hausera, i kolektivům.¹⁸ Mimo tohoto vysokého státního ocenění byl rovněž držitelem řady dalších vyznamenání i ocenění jak za svoji odbojovou činnost během druhé světové války, tak i za svoji profesní kariéru a vědeckou práci. Karel Hauser zemřel 13. srpna 2002.¹⁹

¹⁸ Pod oceněním je podepsán tehdejší předseda československé vlády Oldřich Černík (1921–1994). Cena byla společně udělena vedoucím komplexní skupiny pracovníků za původní teoretické práce spojené s vyřešením krmného droždí z ropy a za vypracování podkladů pro projekci výrobního závodu. Spolu s Karlem Hauserem cenu obdrželi též doc. dr. Zdeněk Fencel, DrSc., Ing. Vladimír Munka, CSc. a dr. Milan Dostálék, CSc. z Mikrobiologického ústavu ČSAV v Praze a dále pracovníci Vysoké školy chemickotechnologické v Praze prof. Ing. Jiří Mostecký, CSc., Ing. Karel Pecka, CSc. a doc. Ing. Vladimír Krumphanzl, CSc. ANM, fond Karel Hauser.

¹⁹ ANM, fond Karel Hauser.

K prvnímu kontaktu mezi institucí Archivu Národního muzea a vnukem Karla Hausera Jakubem Hauserem došlo v lednu 2023. ANM byla nabídnuta část písemné pozůstalosti Karla Hausera vztahující se převážně k jeho poválečnému životu. Stalo se tak až poté, kdy větší díl Hauserovy pozůstalosti, zahrnující především dochované materiály z odbojové činnosti a z období věznění v koncentračních táborech, byl již předtím rodinou darován pražskému Židovskému muzeu. To bohužel a ke škodě věci (jde to proti principu zachování celistvosti původce u osobních fondů) o tu část, která se následně dostala do ANM neprojevilo žádný zájem.

ANM se nakonec po zvážení všech okolností rozhodl tuto nabídnutou část pozůstalosti Karla Hausera převzít jako novou akvizice a vytvořit z ní osobní fond pod jeho jménem. Se svou skutečnou velikostí (rozsah dvou kartonových krabic a jednoho tubusu) se řadí mezi drobné fondy. Původně tak bylo v jednu chvíli zamýšleno v rámci vnitřního členění uvnitř ANM k jeho zařazení do tzv. Sbírký drobných pozůstalostí pod označením Hn.²⁰ To bylo nakonec revidováno a byl zařazen mezi klasické osobní fondy. V rámci systému archivní evidence je zapsán jako NAD 996.

Součástí fondu jsou diplomy, dekrety, blahopřání, gratulace a čestná uznání. Nalézá se zde dále dokumentace k vědecké činnosti a dlouholetému působení Karla Hausera v rámci ministerstva zemědělství u Výzkumného ústavu krmivářského průmyslu a služeb, členství ve vědeckých institucích, jeho ocenění, autorská osvědčení a patentové listiny. Dále jsou zde členské legitimace celé řady institucí i organizací jakož i další osobní doklady a drobné průkazkové dekrety k uděleným oceněním Karla Hausera a rovněž i jeho manželky Alžběty Hauserové (roz. Grunblattové). A konečně závěrečná a pro někoho patrně nejzajímavější část fondu je tvořena kompletní dochovanou řadou všech vyznamenání a pamětních medailí či odznaků, která za svůj život obdržel nejen on sám, ale i jeho žena. Ta ilustrativně a velice názorně zároveň dokresluje čtyřicetileté období vlády komunistické strany v Československu.

Pro budoucí zájemce o studium Hauserova fondu můžeme ještě dodat totéž, co jsme zmiňovali již u fondu Zdeňka Hrabici. V současné době je také veden v režimu jako tzv. nezpracovaný fond a je k němu vytvořen podrobný kartonový soupis. Pro získání přístupu k nahlédnutí do něj musí potenciální zájemce tedy nejprve podat žádost k vedoucí ANM, která poté rozhoduje o povolení ke studiu v něm.

Závěr

Představené osobní fondy Zdeňka Hrabici a Karla Hausera patří mezi nejnovější akvizice Archivu Národního muzea. Ačkoliv vytvářejí určité pojitko se SMDH v ANM, minimálně

20 Písmena Hn v označení mají historickou souvislost. Otázka osobních fondů v ANM nebyla vždy úplně jasná a jednu chvíli se zvažovalo o zařazení rodinných pozůstalostí do genealogické sbírky. Ta již (respektive její šlechtická část) pod označením H existovala. Sbírká Hn tedy v polovině 30. let původně vznikla jako označení pro její nešlechtickou část. Měly se do ní dostávat drobné nešlechtické celky. Prvotní záměr ale nezůstal zachován i vlivem toho, že větší celky byly separovány jako samostatné osobní fondy. Pozdější rozhodnutí (platné dodnes) určuje, že drobné fondy do rozsahu jednoho kartonu zůstanou součástí sbírky Hn, větší pozůstalosti jsou pak evidovány jako samostatné celky a fondy. Aleš CHALUPA – Milena BĚLIČOVÁ – Jaroslav ČECHURA – Marie RYANTOVÁ, *Průvodce po fondech a sbírkách Archivu Národního muzea*, Praha 1998, s. 285.

v souvislosti s procesem jejich získání (jak bylo již uvedeno v úvodní části textu), ale rovněž i v ideové rovině, tak nakonec zvítězilo rozhodnutí nerozšířit jimi stávající SMDH, ale vytvořit z nich samostatné a plně autonomní celky, u obou osobní fondy.

Autorovou další, možná trochu neskromnou ambicí, je v tomto případě oslovit formou předkládaného textu i další z potenciálních dárců anebo zájemců kteří popřípadě o této možnosti zatím jen uvažují a podpořit tak jejich rozhodnutí. Poskytnutí dalších zajímavých písemných pozůstalostí (anebo jejich části) by pomohlo rozšířit již tak bohaté sbírky a fondy ANM a zároveň by znamenalo pokračování v kontinuální snaze o zachování části historického dědictví pro budoucí generace.